

YAYIN ETİĞİ

Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Ana-bilim Dalı'ndan Dr. Yankı Yazgan ve Dr. Aynur Özge tarafından yayına hazırlanan "Nöropsikiyatri Seminerleri -1-" adlı kitabın 67-77 sayfalarındaki Dr. Hanife Nakilcioğlu imzalı "Apraksiler" yazısının "Tarihçe" ile "Apraksili bir hastanın değerlendirilmesi" bölümleri arasında yer alan sekiz sayfasının tamamına yakınının, adı geçen yazının "Kaynaklar" bölümünde 2.ve 3. sırada yeralan, 1995'te "Nöroloji Bülteni" dergisinde 2 makale halinde yayınlanmış Dr. Kaynak Selekler'in "İdeomotor apraksi" (1) ve "Apraksiler II" (2) başlıklı yazılarının noktası virgüline kadar kelime-kelime kopyası olduğu gözlenmiştir (Şekil-1). Dr. Hanife Nakilcioğlu, hangi kıstasa göre yaptığı anlaşılmayan bir şekilde K.Selekler'in yazılarını biraz kısaltarak ve bazı terimleri değiştirerek, orjinal metni satır satır, aynen kopyalamış, yazının başına ve sonuna ek koyarak, bir başkasının yazısını kendi ismi ile kitapta yayınlamış, editörler de bu duruma göz yummuşlardır.

Meslek etiği, bilimsel etik, yayın etiği ve hatta düpedüz ahlak yönünden yapılmaması gereken ve "kopyacılık"tan daha öte bir durum olan bu yayın için editörlerin dikkati çekilmiştir*.

Eğer bir kötü niyet yoksa, Dr. Nakilcioğlu için "bilgisizlik" ve metni incelemeyen basan editörler için "ihmalcilik" olarak kabul edilebilecek bu durum "Yayın Etiği" konusunun tartışmaya açılmasını gündeme getirmiştir.

15 Kasım 1996 günü TÜBİTAK tarafından Ankara'da düzenlenen "Yayın Etiği" sempozyumu içinde yer alan "Yayın Etiğinde Editörlerin Sorumlulukları" konferansının oturum başkanı Prof. Dr. Orhan Öztürk, "Ülkemizde kısa ve ucuz yoldan köşeyi dönme eğilimi, üniversiteleri ve bilimsel çalışma gerektiren başka kurumları da oldukça sarmıştır.

Üniversitelerde akademik açıdan yol alabilmek için, yayınların niteliğinden çok niceliğine ağırlık verilmekte olduğu bilinmektedir. Bu nedenle kopyacılık, aşırı macul, çabuk ve kolay yazı çıkarma oldukça yaygınlaşmıştır. Üniversitelerde çıkan dergilerin önemli bir kesimi bilimsel kaygıdan çok yayın kaygısıyla yazılan makalelerle doludur. Böylelikle ülkemizde bir kısır döngü oluşmuştur.

Sonunda, bilimsel çalışma kaygısının, tümüyle ve yalnızca kişisel sorumluluk duygusuna bırakılmış olduğu görülmektedir. Yayınladığı yazıların niteliğini, kişisel sorumluluk duygusunu tümünden bırakarak, yeterince incelemeyen ve inceltmeden yayınlayan kitap ve dergi editörlerinin bilimsel sorumluluk duygusu ve kaygısı taşıdıklarını söylemek güçtür.

Ülkemizde bilimsel yayınlarda, etik konusunun yeterince tartışıldığını ve bilinçlendiğini sanmıyorum." demiştir.

Okuyucularımızın, dergiye yazı gönderenlerle editör görevini üstlenenlerin dikkatini konuya çekmek amacıyla, aşağıdaki bölüm, Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi öğretim üyesi ve "Turkish Journal of Medical Sciences" dergisinin editörü Prof. Dr. Emin Kansu'nun yukarıda anılan "Yayın Etiğinde Editörün Sorumlulukları" adlı konferansından (3) kısaltılarak alınmıştır:

"Bir editör olarak yayın etiğinde ne gibi sorunlarla karşılaşabiliriz?"

Bu sorunları liste olarak sizlere önce sunmak ve vaktim oranında bir iki örnekle konuyu açmak istiyorum.

Bir editörün başına gelebilecek en büyük problem, bilimsel yanıltma ve saptırmayla karşılaşmasıdır (İngilizce:scientific misconduct and fraud).

İkinci problem ise "dublikasyon" olayıdır. Aynı yazının yazar tarafından hem size gönderilmesi, hem de hem tercümesinin veya aynısının başka bir mecmuaya gönderilmesidir.

Üçüncü sorun da, bir yayından yazarın üç yayın çıkarma hevesine kapılmasıdır. Yani "Least Publishable Unit=LPU". LPU denen çok standart bir kelime vardır. O yayının tablosundan başka yayın, o yayının grafiğinden başka bir yayın çıkarmıştır ve makalesini "salamlamıştır". Yazar, makalesini salam dilimlerine ayırdığı için, bu girişime "salami science" veya "salamizasyon" adı verilir. Gayet iyi bilinen bir problemdir. Aynı makale üç bölünerek başka yerlerde yayınlanmış olabilir.

Dördüncü sorun da bir çıkar çatışması içinde ma-

*: Dr. Yankı Yazgan daha sonra, "denetlemeyi eksik yaptığı için" Dr. Selekler'den özür dilemiştir.

Apraksi Tipleri

İdeomotor Apraksi

a) Tanımlama:

İdeomotor aprakside hasta belirli bir motor hareketi tam yapamaz. Hareketin "idea"sı ile "yapım"ı birbirinden ayrılmıştır. Hareket düşünsel (*conceptual*) olarak belirlenir, ancak yapım sırasında parçaları yanlış yapılır (motor performans bozukluğu). Bu durum genellikle elementer tek hareketlerin (selam ver, el sallama, yumruk yap gibi sembolik iletişimle ilgili hareketlerin) yapımında ve aletlerin (diş fırçası, kaşık, tarak gibi) kullanılmasının taklidi istendiğinde ortaya çıkar. Görerek taklit, sözlü emirle yapılanı göre daha iyidir (6, 13). Hastaların çoğu yapımdaki hatayı fark etmez (6).

b) Nöroanatomi:

Geschwind 1965'te çoğu Liepmann'ın yayınlarına dayanarak, sözlü emirle yerine getirilen bir hareketin nöroanatomik temelini çizdi (Liepmann-Geschwind şeması, Şekil 1) (13). Sözlü bir emir işleme yolları ile işleme merkezi (Heschl gyrus)ne taşındıktan sonra "ne anlama geldiğinin anlaşılması" için sol hemisferdeki Wernicke alanına geçer. Daha sonra mesaj "tekrarlama fonksiyonu" için de kullanılan "arkuat fasikülüs" ile sol hemisferin prefrontal bölgesindeki sol premotor alana iletilir. Bu alan "öğrenilmiş motor hareketler" için dominant alan olarak kabul edilir. Eğer hareketin sağ ekstremiteler tarafından yapılması isteniyorsa premotor alan sol motor kortekste uygun nöronları uyarır ve piramidal yolla iletilen mesaj ekstremiteleri harekete geçirir. Eğer hareketin sol kol ve bacak tarafından yapılması isteniyorsa, informasyon korpus kallosum yoluyla sağ premotor alana ve oradan da sağ motor kortekse iletilir.

c) Lezyon Lokalizasyonu:

İdeomotor apraksi bu yolun değişik bölgelerindeki lezyonlar sonucu ortaya çıkar:

Lezyon 1: (Şekil 1) Wernicke alanını kapsayan sol superior temporal bölgeyi içine alır. Buradaki bir lezyonda hasta apraksik olmaktan çok azıcık kabul edilir. Hasta verilen emirleri anlamakta güçlük çeker. Bazı otoriler afazi yanında hastalarda apraksi olduğunu da kabul ederler. Hastanın sözlü emirleri yerine getirememesi yanında, muayene edenin hareketlerini de iyi taklit edememesi, ideomotor apraksisi olduğunu gösterir. Ayrıca bazı Wernicke tipi afazilerde

1. IDEOMOTOR APRAKSİ

İdeomotor apraksi'de hasta belirli bir motor hareketi tam olarak yapamaz. Hareketin "idea"sı ile yapımı birbirinden ayrılmıştır. Hareket kavramsal olarak belirlenir, ancak uygulama sırasında parçaları yanlış yapılır (motor performans bozukluğu). Bu durum genellikle basit tek hareketlerin ("selam ver", "el sallama", "yumruk yap" gibi sembolik iletişimle ilgili hareketlerin) yapımında ve aletlerin (diş fırçası, kaşık, tarak gibi) kullanılmasının taklidi istendiğinde ortaya çıkar. Görerek taklit, sözlü emirle yapılanı göre daha iyidir. Hastaların çoğu hatalarını fark etmezler.

Geschwind, 1965'te çoğu Liepmann'ın yayınlarına dayanarak sözlü emirle yerine getirilen bir hareketin nöroanatomik temelini çizmiştir. Sözlü bir emir, işleme yolları ile işleme merkezi (Heschl gyrus)ne taşındıktan sonra "ne anlama geldiğinin anlaşılması" için sol hemisferdeki Wernicke alanına geçer. Daha sonra mesaj, tekrarlama işlevi için de kullanılan arkuat fasikülüs aracılığıyla, sol hemisferin prefrontal bölgesindeki sol premotor alana iletilir. Bu alan öğrenilmiş motor hareketler için dominant alan olarak kabul edilir. Eğer hareketin sağ ekstremiteler tarafından yapılması isteniyorsa premotor alan sol motor kortekste uygun nöronları uyarır ve piramidal yolla iletilen mesaj ekstremiteleri harekete geçirir. Eğer hareketin sol kol ve bacak tarafından yapılması isteniyorsa, bilgi korpus kallosum yolu ile sağ premotor alana ve oradan da sağ motor kortekse iletilir.

İdeomotor apraksi bu yolun değişik bölgelerindeki lezyonlar sonucu ortaya çıkar.

Lezyon 1: Wernicke alanını kapsayan sol üst temporal bölgeyi içine alır. Buradaki bir lezyonda hasta apraksik olmaktan çok azıcık kabul edilir. Hasta verilen emirleri anlamakta güçlük çeker. Bazı yazarlar afazi yanında hastalarda apraksi olduğunu da kabul ederler. Hastanın sözlü emirleri yerine getirememesi yanında muayene edenin hareketlerini iyi taklit edememesi, ideomotor apraksisi olduğunu gösterir. Wernicke tipi afazik hastalarda apraksi iki yarıdır ve oral apraksi de eşlik edebilir.

Şekil -1 Solda Kaynak Seçimler'in yazısı, sağda Nöropsikiyatri Seminerleri -1 adlı kitapta kopyalanan şekli

kalenin yazılmış olmasıdır. Bunu bugünlerde bazı firmalarca yönlendirilmiş yayınlarda görüyoruz. Yazar farkına varmıyor, firmanın kendisine verdiği ilaçla yayın yapıyor ve firma lehine sonuç çıkarmaya gayret ediyor. Bu çok belli oluyor. Çünkü 3-4 sene sonra o ilacın etkin olmadığı başka bir yayında ortaya çıkıyor ve yazar zor durumda kalıyor. Onun için editör olarak firma destekli bir yayında "Benim bu firma ile ilişkim yoktur", "Bu firmanın parasını almadım" ifadesinin kullanıldığı bir imzalı form isteniyor. Çünkü bazı araştırmacı gruplar firmanın finansiyel etkisi altında "çıkarcı çatışmasına" (conflict of interest) girerek yayın yapıyorlar. Bir editör bunu bilmek zorundadır.

Beşinci sorun; izin ve telif hakkına uymamaktır. Yazarın o derginin telif hakkına uymayarak, başka dergilere de izinsiz, yayının benzerini veya fragmanlarını göndermesi durumudur.

Karşılaşabileceğimiz bir başka sorun da araştırma-

da katkısı olmayanların isim sırasına konulmasıdır. Altı isimli bir makale var; ikisi araştırmayı yapmış, dördünün araştırmada hiç katkısı yok. Ama "unauthorized authorship" dediğimiz bir kavram var. Kişi, kendi katkısı olmadan ismini orada görmek istiyor ve ismini makaleye koydurabiliyor, o makale de derginize gelebiliyor. Tersine de mümkündür, yani katkısı olanların isim sırasında bulunmaması durumudur. Kişinin değerli katkıları var, fakat maalesef isim sırasında adı yok. Bu da editörün karşılaşılabileceği başka bir sorun olarak gündeme sıklıkla gelmektedir.

Son olarak da araştırma etiğinden sapmalar (deviation from research ethics) var. Yazar olmayan verileri varmış gibi gösteriyor veya 4.2'yi kendi istediği için 8.6 yapıyor, yani yalan-düzmece yayın (falsification publication) yapıyor ve yazar, olmayanı yaratıyor.

Bir de merakı olduğu için birkaç fazla yayın yapmak isteği var. Devamlı yayın yapıyor ve editörün

masasına devamlı aynı kişiden yayın gelince editör şüphelenmeye başlıyor. Bu da son yılların önemli bir sorunu "redundant publication", yani çok fazla yayın merakı tabii sonunda problem yaratmaya başlıyor.

Problemlili durumlara geçmeden önce, bir editör ilkin ne yapmalı?

Türkiye'de bazı değerlerin çok tartışıldığı bir dönem yaşıyoruz: Kim namuslu, kim değil? Kim ahlaklı kim değil? Kim dürüst kim değil? O bakımdan, dergi olarak da, bilim dünyasına karşı bizim bir sorumluluğumuz var: bilimde dürüst, ahlaklı olduğumuzu ve açık olduğumuzu, bir zorunlu "görev" olarak sunmamız gerekiyor. Editörler olarak, yazının gönderildiği kuruma itimat ediyoruz ve güveniyoruz. Güvensizlik ile işe başlamak mümkün değil. Ancak, sorunlar çıktığı zaman gerekli tedbirleri almak için, yolumuzu çiziyoruz. Bizi kişiler bilimsel olarak yanılabilir ve editörler olarak gelen yazının doğruyu söyleyip söylemediği konusunda aldanabiliriz. Yanıltıcı ve dürüst olmayan bilgileri kurumların kendi otonomileri içinde çözümlenmelerini beklemek zorundayız

İki konu var ki, kesinlikle bilimsel yanıtına içinde çok önemli yer alıyor. Birincisi disiplinsiz araştırma (sloppy research), ikincisi ise, amaçlı yapılan "bilimsel yalancılık" (fraud). Editörün başına gelebilecek birincil sorun budur. Disiplinsiz araştırmada araştırmacı, eğitimsizdir. Ne araştırma yapacağını, ne yaptığını ve nasıl yazacağını da bilmiyor. Onun için sizin önünüze birtakım rakamlar geliyor, onu "makale" zannediyorsunuz ve yayınlama durumunda kalıyorsunuz. Ancak biraz sonra görüyorsunuz ki; bu çalışmanın metodu yanlış, istatistiği hatalı ve sonuçların yorumu da iyi değil. Bunlar gözden kaçırılırsa, yazara güveniyorsunuz ve makaleyi basıyorsunuz. Burada problem, kişi yanlışlarının farkında değil ve güvenilir olmayan sonuç ürettiğini bilmiyor, ama kanımca iyi niyetli. Yani bu kişinin kötü niyeti yok, ama eğitimi yok, yani araştırma eğitimi almamış, etik eğitimi almamış. O bakımdan, bugün dünyada o ki, disiplinsiz araştırma yapanları yanımıza alıp, uygun eğitimi verip dikkatini çekersek ve araştırma eğitimi verirken, araştırma disiplinini öğretirsek, bu genç arkadaşları kazanabiliyorsunuz

Ancak ikinci grup "bilimsel yalancılık" grubu, maalesef editöre problem yaratabilecek bir gruptur. Yani araştırmacı, amacını ve bilinçli olarak çalışmanın metodunu ve sonuçlarını saptırarak yayın yapıyor. Yani 4.2'yi sevmedi mi, 6.2 yapıyor. 6.2 ortalama istiyorsa, bilgisayara giriyor, 20 tane farenin sonucunun ortalamasını çıkartıyor, önümüze bir tablo getiriyor; ortalaması 6.2. Kişi tüm rakamları saptırabiliyor.

Altını çizerek söylüyorum: "Bir kişi, bizleri, editörleri, bilim dünyasını ve okuyanları yanıltmak istiyorsa kesin cezasını bulmalıdır!"

Bir kişi editörü nasıl yanılabilir?

Bilimsel yanılmanın üç ana yolu vardır:

Birincisi korsanlıktır. Araştırmacı tabloyu başkasından alır ve makalenin içine koyar. Tipik korsanlık; kimseye mektup yazmadan ve kimsenin iznini almadan, makalenin resminin, tablosunun alınması ve makalenin içine konulmasıdır. Uzun zaman editör olarak bu korsanlığı fark etmeyebiliriz. İkinci önemli yanılma: Plajerizm'dir. Plajerizm, aylar süren uğraşı sonucu açığa çıkan çok zor bir konudur. Bugün mevcut olan bilgisayar teknolojisi ile ortaya konabilir. Bilgisayarlar da bildiğiniz paragrafı verdiğimizde paragrafın bulunduğu makale ve mecmuasını tesbit edebiliyor-sunuz. Bu nedenle artık kimse kolaylıkla satırı alıp da aynen makalesine koyamayacaktır. Plajerizm yakalanabilir bir suçtur.

Üçüncü yanılma yöntemi de, saptırma ve yalan beyandır. Diğer tanımla olmayana var etmek ve olmayan sonucu ortaya çıkartmak. Bunun İngilizce çeşitli isimleri vardır. "fraud, fabrication, falsification." olarak belirtiliyor. "Kuru laboratuvar" (dry lab) deniliyor; yani deney yok, ama bol sonuç var.

Plajerizm, başkasının herhangi bir işini, fikrini, çalışmasını kendi işiniz gibi sunma olayıdır. O fikri veya yazıyı adını vermeden kullanıyorsanız veya sitasyon vermeden yapıyorsanız, plajerizm anlamına gelmektedir. A.B.D.'deki NIH (Natinol Institute of Health) içindeki "Office of Scientific Integrity" plajerizm'i "major crime", adam öldürmek ile eşdeğer sayıyor. Akademik hayatta en büyük "suçtur" deniliyor. Çünkü bir akademisyenin en değerli varlığı yani zekası, buluşu ve görüşü çalınıyor. Bir akademisyenin en değerli varlığı düşüncesidir ve bilgisidir. Bu nedenle plajerizm yapan kişi rahatsız olmadan başkasının fikrini, yazısını ve bilgisini ona atıf yapmadan aldığı için "suç" işlemektedir. Plajerizm çok tehlikeli ve çok problemlili bir durumdur.

Plajerizm ve "falsification"un en çarpıcı örneği 1983'de Harvard'da yaşanmıştır. Bu 1983'deki Darsy davasıdır. Darsy, Harvard'da doçentliğe yükseltilmek için en çok yayın yapan bir fellow ve peşinden asistan profesordur. Darsy'nin o kadar fazla yayını oluyor ki Promosyon Komitesi'nin şüphesini çekiyor. İncelenmeye başlayınca diğer yazarlara soruluyor, defterler isteniyor, laboratuvarına gidiliyor. Yazıların önemli bir bölümünün "falsification" ve "fabrication" olduğu görülüyor. Onun üzerine New England Journal of Medicine'a yazı yazılıyor. Bir komite kuruluyor

ve editör Arnold Rellman başkanlığında kurulan komitenin incelemeleri sonucunda yazıların literatürden çekilmesine karar veriliyor. Bunun, bir bilim adamına verilecek en ağır ceza olarak düşünülmesi gerekir.

Amerika Birleşik Devletleri "Araştırmada Dürüstlük ve Doğruluk Ofisi"nin plajerizmle ilgili 15 dosyanın sorumlularına yönelttiği "niye plajerizm yaptınız?" sorusuna verilen yanıtlar çok ilginç:

- "Hepsini kopyalamadığım için ben bilgi hırsızı sayılmam."

- "Ben plajerist değilim, çünkü hepsini almadım ki, çok azını aldım."

- "Fakat ben ondan daha iyisini yazdım."

- "Bu işi yapan birçok bilim adamı var etrafta, niye beni suçluyorsunuz ki, ben bunun gibi çok bilim adamı tanıyorum."

- "Böyle bir şey yapmak istememiştim, zaten bu benim hafızamda vardı bu tip paragraflar; onları yazdım, bir yerden almadım ki."

- "Bilim düşüncelerin paylaşılmasıdır ve bu normaldir. Biz düşüncelerimizi paylaşmışız."

"American Office of Research Integrity" bu durumu, "hırsızlık hırsızlıktır, bunun azı çoğu olmaz, bir şeyi çalıyorsan çalmışsındır" diye belirliyor.

Bir editör nelerden şüphelenmeli?

a-Eğer bir kişi kendi ismi başta olmak üzere çok isim koyuyorsa şüphe çekebilir. Kendini korumak için çok isim koyuyor ve çok isim içinde kendini "eritiyor", "hepsi benim arkamda" diye düşünebiliyor. İsim dikkat etmemiz gereken konulardan bir tanesidir.

b-Aynı yazıyı daha önce yayınlamış olması o kişinin plajerizm ve "falsification" tipinde bir karaktere sahip olabileceğini düşündürmelidir.

c-Özgeçmişinde çok fazla yayın ve özellikle araştırma süresi ile yaşına göre çok fazla yayını varsa düşünmek gerekir.

d-Aynı makalenin iki ayrı dergiye gönderilmesi, kesinlikle şüphe uyandıracak bir konudur.

Bütün etik olmayan bu davranışların sebepleri nelerdir?

a-Yetersiz araştırma, eğitim ve disiplin başta gel-

mektedir. Bütün gençlerimize, bütün asistanlarımıza mezuniyet öncesi dönemde etik nedir? Etikten sapmanın problemi nedir? Bir yazıda etik ne demektir? gibi konuları etraflıca anlatmamız lazım. Öğrencilik döneminden başlamamız gerekiyor, 5.-6. sınıflarda. Ayrıca, asistanlarımıza ve araştırmacılarımıza da anlatmamız gerekiyor. Birinci sorun budur. Konu anlatılacak olursa, kişilerin çoğu plajerizm dahil hiçbir probleme büyük oranda yönlenmeyeceklerdir.

b-İkinci problem; proje alabilmek için yarışa girmektir. Sunumda bazen sapma yapabiliyor ve konusunda yayın yapma, kurumun ve bölümün baskısı, aday bu etik dışı davranışa itebiliyor.

c-Fazla yayın, fazla prestij: Fazla yayın ile fazla prestij kazanma duygusu yanılının başında geliyor. Çok rakamlı yayınımların olsun diye düşününce "fabrication", plajerizm veya salamizasyona gidilebiliyor.

Tabii, hızlı yükselme arzusu her kişide değişik oranda görülüyor. Bu yarışmada kişi kendisini önde görmek için çok yayın yapabiliyor, yayınlarını da saptırabiliyor.

d-Mali kazanç

e-Psikiyatrik problemler olabilir.

Son söz

Editörler, bugün dergilerinden sorumlu. Dergiler neden sorumlu? Araştırma gruplarının, araştırma toplumunun bilgi iletişiminden sorumlu; bu bilgi iletişiminin doğru olmasından sorumlu, dürüst olmasından sorumlu, objektif olmasından sorumlu. Editörler olarak hepimiz bilimsel doğrulukta ve bunun literatüre yansımada çok büyük sorumluluk taşıyoruz. Ama New England Journal of Medicine'nin eski editörünün şu cümlesini unutmamalıyız: "Bir araştırma yanlış yapılmış olabilir, yanlış sonuç çıkmış olabilir, ama bunu doğrulukla sunarsanız en kıymetli araştırmadır".

Kaynaklar:

- 1- Selekler K. Apraksiler: İdeomotor apraksi. Nöroloji Bülteni 1995; 2: 3-7.
- 2- Selekler K. Apraksiler:Bölüm:2: İdeasyonel apraksi, diğer apraksiler ve apraksi muayenesi. Nöroloji Bülteni 1995; 2: 35-41.
- 3- Kansu E. Yayın etiğinde editörün sorumlulukları. Yayın Etiği (Sempozyum kitabı) TÜBİTAK Matbaası, Ankara, 1996. s:50-62.